

MOKSLEIVIŲ GEOGRAFIJOS ŽINIŲ VERTINIMAS: PRINCIPAI, FORMOS, METODIKA

Laima Railienė

Šiaulių universiteto Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras, Lietuva

Anotacija

Mokslininkų teigimu, vertinimas yra grandis, glaudžiai siejanti mokytojus, mokinius, tėvus, mokyklos administraciją. Vertinimas parodo ugdytinio mokymąsi, pasiekimų kokybinę ir kiekybinę vertę. Žinių vertinimas mokiniui vienu atveju teikia teigiamų, kitu atveju – neigiamų emocijų. Todėl tikrinti mokinių žinias, jas vertinti reikia labai atidžiai. Patiems mokiniams pasitikrinti turimas žinias taip pat yra aktualu.

Geografijos mokytojas turi labai dideles galimybes visapusiškai ir įvairiai patikrinti mokinių žinias, mokėjimus bei įgūdžius. Tačiau svarbiausia, kad sistemingai bei įdomiai tikrinamos mokinių žinios vis labiau įtvirtinamos.

Pagrindiniai žodžiai: *žinių vertinimas, vertinimo sistema, vertinimo rūšys ir formos, vertinimo principai ir kriterijai.*

Įvadas

Vertinimo užuomazgų, kuriomis grindžiamas šeimos, klasės, tam tikros bendruomenės gyvenimas, galima rasti antikos pedagogų mokymo koncepcijose. Mokymosi rezultatai pradėti vertinti renesanso epochos scholastinėje mokykloje. Lietuvoje mokinių žinias balais pradėta vertinti XVII a. XIX a. pabaigoje mokinių žinios buvo vertinamos trijų balų vertinimo sistema. 1837 m. įvesta penkių balų vertinimo sistema (Šventickas, 1995).

R. I. Arends (1998) knygoje „Mokomės mokyti“ teigia, kad, ko gero, nuo tų laikų, kai buvo parašytas pirmasis pažymys arba duotas pirmasis testas, ginčijamasi dėl jų naudojimo. Kai kurie teigia, kad vertinimas pažymiais ir mokinių lyginimas skatina mokinių nerimą. Kiti teigia, kad vertinimas skatina smarkiai rungtyniauti. Nepaisant kritikos ir ginčų, mokiniai ir toliau yra vertinami, o pagrindiniai būdai iš esmės nesikeitė visą XX amžių.

V. Jakavičius, A. Juška (1996) knygoje „Mokyklos pedagogika“ teigia, kad įgytos žinios ilgainiui užsimiršta. Jie sako, kad užmiršimas nėra absoliuti blogybė. Jis apsaugo smegenis nuo pervargimo ir nuo nereikalingos informacijos. Bet atsiranda problema, kaip išsaugoti žinias, sudarančias mokomojo dalyko esmę. Kaip prisiminti informaciją, kurios nuolat prireiks gyvenime? Todėl svarbu padėti mokiniams išskirti svarbiausias žinias, jas įtvirtinti. Ypač svarbu žinoti, kokių žinių reikalauti iš moksleivių atsiminti.

Kaip ugdytinis įvaldė gautą informaciją, kaip sugeba ją taikyti praktikoje, mokytojas gali sužinoti tikrindamas mokinių žinias. Sulaukti gerų įvertinimų ir pažymių nori visi mokiniai. Kiekvienam vertinimui mokinyms jautrus dėl kelių priežasčių. Gauti pažymiai mokykloje lemia tėvų nuomonę apie vaiko gebėjimus, apie jo tinkamumą vienai ar kitai profesijai. Vien dėl to, kad žinių vertinimas vienu atveju teikia mokiniams teigiamų emocijų, o kitu atveju – neigiamų, vertinti ugdytinius taip pat reikia mokyti.

Straipsnio tikslas – supažindinti mokytojus su geografijos pamokoje taikomais atskirais vertinimo principais, formomis ir rūšimis, apžvelgti moksleivių vertinimo metodiką.

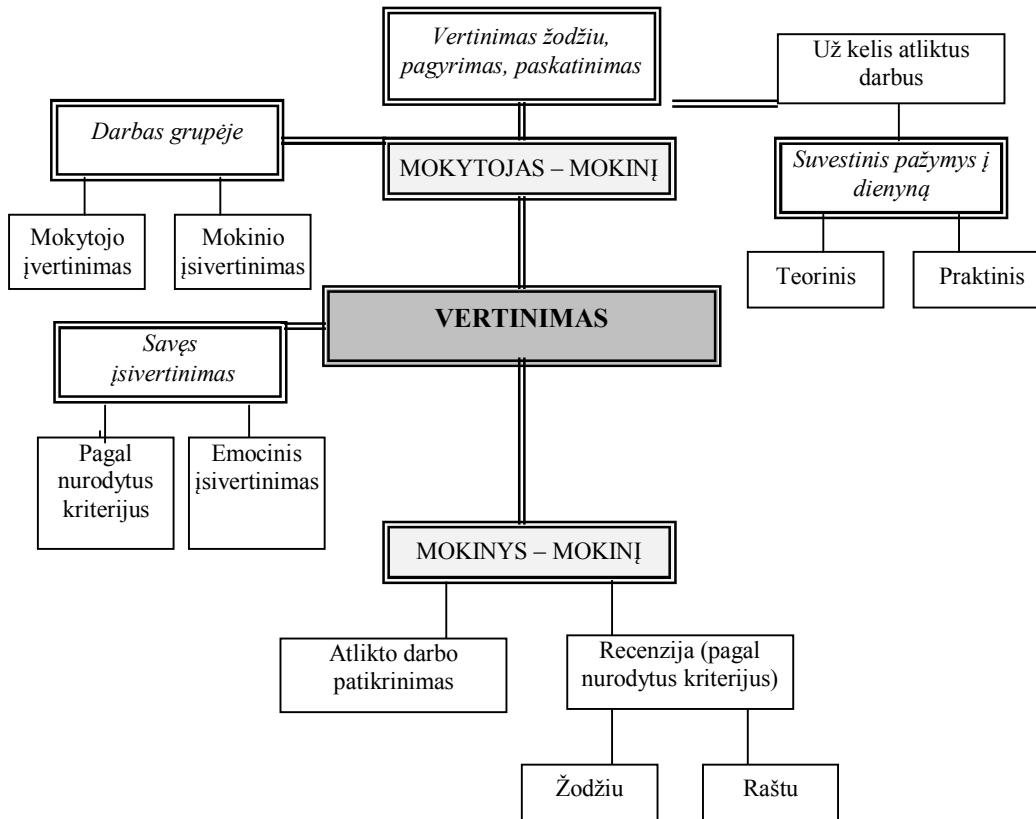
Vertinimo srities specialistai aiškiai skiria formuojamąjį ir apibendrinamąjį įvertinimą. Tokį pat vertinimą taikau ir geografijos pamokose. Pirmojo įvertinimo informacija gaunama prieš mokymą arba mokant ir reikalinga sužinoti mokinių turimas geografijos žinias. Tokios informacijos rinkimas galimas mokslo metų pradžioje arba pradėdant mokyti naują geografijos temą.

Antrojo įvertinimo informacija renkama po mokymo. Ja remiantis apibendrinama, kaip mokiniams sekėsi mokyti, įrašomi pažymiai. Tokiu būdu siekiama nustatyti ankstesniąsias žinias ir įgūdžius, teikti koreguojantį grįžtamąjį ryšį bei daryti sprendimus. R. I. Arends (1998)

nuomone, norint individualizuoti pavienių mokinių mokymą arba pritaikyti mokymą tam tikrai klasės mokinių grupei, reikia turėti patikimos informacijos apie turimus mokinių gebėjimus ir jų ankstesnes žinias. Taip pat svarbu mokiniams suteikti grįžtamąjį ryšį, kaip jiems sekėsi.

Kai kurie autoriai teigia, kad mūsų šalies mokyklose taikoma vertinimo sistema yra pernelyg orientuota į galutinius sprendimus apie mokinio žinias bei jų fiksavimą pažymiu, todėl jie nedera su keliamais ugdymo tikslais ir numatomais rezultatais, šiuolaikiniais mokymo ir mokymosi metodais. D. Česnavičiaus, Š. Gerulaičio ir kt. (2004) autorių nuomone, labai svarbu skirti sąvokas: *vertinimas*, *įvertinimas*, *įsivertinimas* ir *mokinių vienas kito vertinimas*.

Schemeje (1 pav.) pateikiama vertinimo metodika, naudojama mokant geografijos.

1 pav. Geografinio ugdymo procese naudojamas vertinimas

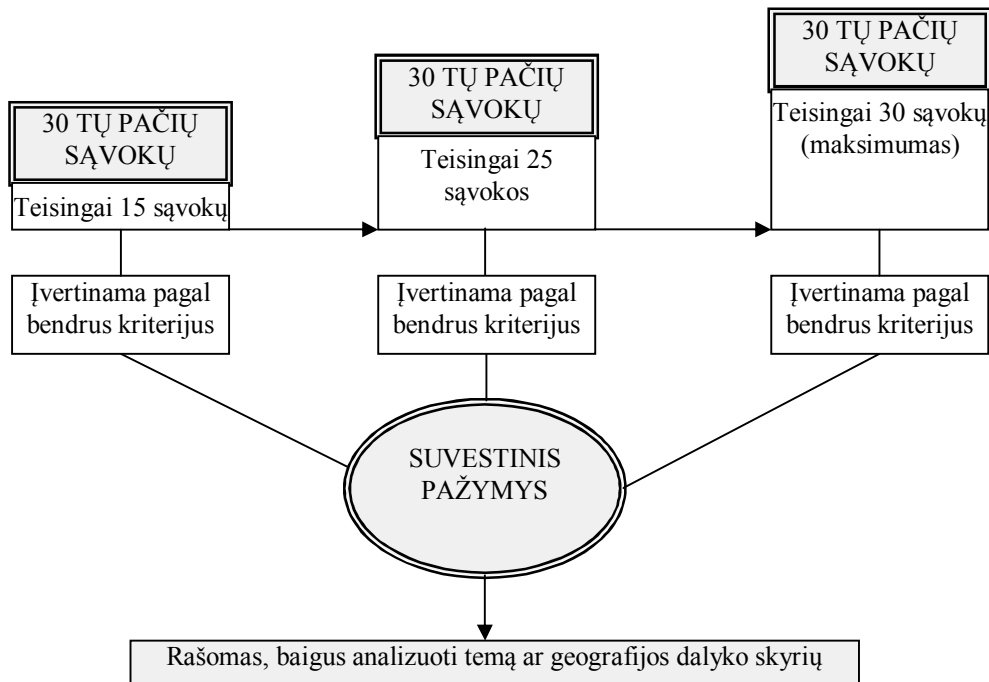
Labai svarbu mokant geografijos ir individualios pažangos (ideografinis) vertinimas. Tai labai naudinga mokiniams, kurie turi žemą mokymosi motyvaciją. Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas susideda iš dviejų pagrindinių dalių:

- vertinama, mokant ir mokantis;
- vertinama, baigus kurso, modulio programą.

Geografijos mokytojui labai svarbu teisingai parinkti tinkamus vertinimo būdus, užduoties apimtį ir laiką. Geografijos mokytojui kartu su mokiniais būtina aptarti numatomus vertinti mokymosi pasiekimus, užduotis bei vertinimo kriterijus (Gerulaitis, Kairaitis, 2004).

Kaip teigia V. Rajeckas (1999), suvestinis (baigiamasis) tikrinimas vykdomas baigus temą ar skyrių (teminis tikrinimas) arba pusmečio bei mokslo metų pabaigoje, išėjus viso dalyko kursą. Tokio tikrinimo turinį dažniausiai sudaro pagrindinių sąvokų, ryšių tarp

nagrinėjimų reiškinių ir procesų supratimas, gebėjimas jais operuoti. Tokio tikrinimo metu neverta prisiminti antraeilių teiginių bei sąvokų, o reikia išskirti esmę (Rajeckas, 1999) (2 pav.).

2 pav. Geografijos mokėjimo pažangos vertinimo pavyzdys

Žinių ir mokėjimų vertinimas geografijos pamokoje – vienas svarbiausių mokymo komponentų. Nuo jo organizavimo, turinio ir formos priklauso mokymo sėkmė. Svarbu, tikrinant žinias, panaudoti mokinių savarankiško pažinimo ugdymo būdus ir priemones. Svarbu, kad žinių tikrinimas neužimtų didesnės pamokos dalies (išskyrus kontrolinius darbus) (Pančesnikova, 1981). Norint optimaliai organizuoti darbą geografijos pamokoje, galima pasitelkti įvairias informacines komunikacines technologijas. Tyrinėtojai ir mokslininkai teigia, kad šiuolaikinės technologijos teikia neregėtas galimybes tobulinti ugdymo procesą. Vis didesnis dėmesys skiriamas informacinių ir komunikacinių technologijų naudojimui, naujų ir netradicinių metodų taikymui mokymo ir mokymosi procese. Tam tikslui atsiranda galimybės geografijos žinioms tikrinti panaudoti jau paruoštas kompiuterines geografijos programas, kuriose yra užduočių žemėlapių analizei, bendrųjų geografinių dėsningumų žinioms tikrinti, atskirų geografijos temų žinių įsiminimui patikrinti. Mokinių žinias patikrinti ir patiems mokiniams save patikrinti galima panaudoti ir internetinius išteklius, pavyzdžiui, geografinę svetainę www.manogaublys.lt, kurioje galima rasti įvairaus pobūdžio užduočių (testai, dėlionės, užduotys su žemėlapiu ir kt.), vizualinės medžiagos, teorinių žinių ir pan. Tokiu būdu, pasitikrinant savo žinias, įgyjant naujų, taip praplečiant geografinį akiratį, patobulinant savo geografinį išprusimą, siekiama geografinės kompetencijos.

Kitas būdas patikrinti moksleivių žinias – kūrybinės praktinės užduotys, kurios ne tik atskleidžia ugdytinių įgytas žinias, bet taip yra skatinamas moksleivių kūrybiškumas, lavinami darbo grupėje, praktinių užduočių atlikimo informacinėmis komunikacinėmis technologijomis įgūdžiai. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti kai kurių tokio pobūdžio kūrybinių praktinių užduočių atlikimo variantus: geografinio laikraščio kūrimas Žemės dienos proga,

kompiuterinio piešinio geografine tematika atlikimas, projektinių darbų pristatymas „Microsoft PowerPoint“ programa ar geografinių internetinių puslapių kūrimas (pavyzdžiui, „Microsoft FrontPage“ programa) ir kt. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ne visų mokinių yra vienodi geografiniai gebėjimai, taip pat nevienoda ir mokymosi motyvacija. Todėl tikslinga užduotis diferencijuoti.

Mokslininkų teigimu, testavimas naudojant technologijas tapo dažna ugdytinio apklausos ir vertinimo priemone bei metodu. Jis leidžia objektyviai įvertinti mokinių žinias, mokiniai jaučiasi saugūs, ugdomi mokinių informaciniai įgūdžiai ir kt. Tačiau testavimas turi ir trūkumų. Tokiu būdu sunkiai išanalizuojamas mokinių mąstymo būdas, prarandama galimybė išreikšti savo mintis, nuomonę ir kt. (Ragulienė, Šlekienė, 2003).

Geografijos žinių tikrinimas parodo, kurios žinios įsisavintos gerai, o kurios silpniau. Svarbu patikrinti, kaip mokiniai moka:

- konkrečią faktinę geografijos medžiagą;
- skaityti žemėlapi;
- analizuoti statistinę medžiagą;
- nustatyti tarpusavyje ryšius tarp geografijos reiškinių;
- teorines žinias pritaikyti praktikoje;
- pasinaudoti papildomais informacijos šaltiniais.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į mokinių kūrybiškumą, išreikštą iniciatyvą, atliekant vieną ar kitą geografijos užduotį.

Vertinimas sieja mokytoją ir mokinį bet kuriame bendrojo lavinimo mokykloje dėstomame dalyke, o kartu ir geografijoje. Labai svarbu, tikrinant geografijos žinias, numatyti, kokia vertinimo forma bus pateikta informacija pačiam mokiniui apie jo turimų žinių lygį, taip pat kokia informacija pasieks besimokančiojo tėvus.

T. Stulpinas (1996) teigia, kad vertinimas yra procesas ir rezultatas. Kaip procesas – jis įeina į tikrinimą, o kaip rezultatas – užbaigia tikrinimą. Vertinimo metu mokytojas pastebi ugdytinio sėkmę. Svarbu neužmiršti, kad optimistinis teigiamas įvertinimas padeda sukurti tokią atmosferą, kuri skatina vaikus tobulėti, įgyti pasitikėjimo savimi. Todėl svarbu nepiktinaudžiauti neigiamais pažymiais (Stulpinas, 1996). Tam padeda kaupiamojo pažymio naudojimas vertinant geografijos žinias. Pavyzdžiui, mokinys gali gauti įvertinimą, atlikęs tam tikras kelias užduotis iš konkrečios temos (atlikti testą, praktinę užduotį su žemėlapiu, surinkti tam tikrą informaciją iš papildomos literatūros ir t. t.). Atskiri įvertinimai už atliktas užduotis sudaro bendrą galutinį įvertinimą.

Mokiniams patinka ir yra naudinga, kai apklausa yra įvairi. Žemesnėse klasėse vertinti galima panaudoti ir žaidybinius elementus kaip, pavyzdžiui, temines viktorinas, didaktinius žaidimus (labirintus, judriuosius ir komunikacinius žaidimus, rebusus, karikatūrų analizę ir kt.) (Raišienė, Lamanauskas, 2006). Tikrindami mokinių žinias žaidimų metu laimime dvigubai – patikriname įgytas ir turimas žinias, taip pat mokiniai gauna daugiau emocijų. Žaidimai, neformali aplinka leidžia pašalinti įtampą, kurią jaučia mokiniai prieš įprastą žinių patikrinimą.

Mokant geografijos svarbu išmokyti mokinius ir pačius save įsivertinti. Šis įsivertinimas gali būti taip pat įvairus. Žemesniųjų klasių mokiniams galima paruošti piešinius ar įdomius paveikslėlius, kuriuose yra pagrindinis veikėjas žmogeliukas. Jis pagal savo padėtį piešinyje ar emociinę veido išraišką paveikslėlyje parodo, kaip jaučiasi įsiminęs tam tikras geografines žinias. Vyresniųjų klasių mokiniams galima pateikti klausimus, į kuriuos atsakydami jie nurodo savo įsimintų žinių lygį, arba gali parašyti trumpą laišką mokytojui, išsakydami, kaip pavyko išmokti naują temą, ko nepavyko suprasti, kuo norėtų daugiau pasidomėti.

Išvados

1. Moksleivių geografijos žinių vertinimas yra grandis, glaudžiai siejanti mokytojus, mokinius, tėvus ir mokyklos administraciją.

2. Vertinant moksleivių žinias mokytojo vaidmuo yra itin svarbus.
3. Žinių ir mokėjimo vertinimas geografijos pamokoje – vienas svarbiausių vertinimo komponentų. Nuo jo organizavimo ir turinio bei formos priklauso mokymo sėkmė.
4. Dabartiniu metu geografijos žinioms vertinti puikiai galima panaudoti informacines komunikacines technologijas.
5. Reikia siekti, kad geografijos žinių vertinimas būtų įvairiapusis, objektyvus. Vertinant taikyti naujas formas, metodus ir būdus.
6. Žaidybinių elementų naudojimas vertinant moksleivių geografijos žinias suteikia ugdytiniams teigiamų emocijų ir sumažina nervinę įtampą.

Literatūra

- Arends R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius.
- Geografinis ugdymas pagrindinėje mokykloje: nuo teorijos iki metodikos* (2004) / Darius Česnavičius, Šarūnas Gerulaitis, Virginijus Gerulaitis ir kt.; sudarė Šarūnas Gerulaitis, Zigmantas Kairaitis; Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Švietimo plėtotos centras, Geografijos edukologinių tyrimų centras. Vilnius: ŠMM Švietimo aprūpinimo centras.
- Jakavičius V., Juška A. (1996). *Mokyklos pedagogika*. Kaunas.
- Pančesnikova L. (1981). *Geografijos žinių tikrinimas*. Kaunas.
- Ragulienė L., Šlekienė V. (2003). Testavimas internete kaip mokymosi rezultatų vertinimas jaunųjų fizikų mokykloje „Fotonas“. Kn.: *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: IX nacionalinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Klaipėda, p. 67–76.
- Railienė L., Lamanuskas V. (2006). Didaktinių žaidimų taikymas mokant geografijos: kai kurie didaktiniai aspektai. Kn.: *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: XII nacionalinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai, p. 44–45.
- Rajeckas V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas.
- Stulpinas T. (1996). *Ugdymo rezultatai*. Šiauliai.
- Šventickas A. (1995). Mokymosi rezultatų tikrinimo ir vertinimo teorinės bei praktinės prielaidos. *Pedagogika*, T. 30.

Summary

EVALUATION OF KNOWLEDGE OF STUDENTS ON GEOGRAPHY: PRINCIPLES, FORMS, A TECHNIQUE

Laima Railienė

According scientists, assessment is tightly connecting teachers, students, parents, school administration. Teacher's (assessor's) role is becoming especially important because school reform has changed attitude towards assessment and has created favourable conditions for new ways of assessment. Assessment can show student's achievement qualitative and quantitative value.

Students' knowledge assessment shows what is known well or weak. Knowledge testing and assessing have a positive result when it is being checked systematically. But it is not good to assess only acquired knowledge. It is very important to make knowledge system, to deepen, to activate students. It is also important to find out how students use theory in practice.

If you want to assess correctly, you need to know the forms and kinds of assessment.

It is very important not to forget that students must know what they are to remember, because it is impossible to memorize everything.

All students want to get good marks. There are several reasons why students react sensitively. From marks parents judge about their child's abilities and even future profession. On the one hand knowledge assessment gives positive emotions, on the other hand, it gives negative ones. Thus, teachers have to be very careful while checking and assessing. Students themselves need to be assessed, because they can't know if they study well.

Geography teacher has got very wide possibilities to check students' knowledge and skill. But the most important thing is that students' knowledge become deeper and stronger if they are checked up systematically and interestingly.

Key words: knowledge assessment, assessment system, kinds of assessment, forms of assessment, assessment principles and criteria.

Laima Railienė

Senior Researcher at Natural Science Education Research Centre,

Siauliai University, Lithuania

P. Visinskio Street 25-119, LT-76351 Siauliai, Lithuania

E-mail: laimarailiene@yahoo.com